

APIE PREZIDENTĘ KAIP „POLITINĘ KLIŠĘ“, ARBA FILOLOGĖS POLEMINĖS PASTABOS KNYGOS PARAŠTĖSE

BIELINIS, Lauras, 2011. *Prezidentė*. Kaunas: Knygius; Kitos knygos. 165 p. ISBN 978-427-046-8

Regina Čičinskaitė
(Lietuva / Litwa)

Prieš gerą pusmetį pasirodė pirmoji knyga apie neseniai savo kadenciją įpusėjusią Lietuvos Respublikos prezidentę Daliją Grybauskaitę. Politologai neskuba vertinti savo kolegos Lauro Bielinio darbo. Tik išėjus knygai, 2011 metų liepą, pasirodė dvi recenzijos, priklausančios ne politologų plunksnai. Viena – žurnalisto Mindaugo Peleckio „Blankiaveidė politologija“ – liepos mėn. *Šiaurės Atėnuose*, kita – Mariaus Plečkaičio „Bielinis prieš Grybauskaitę“ – savaitraštyje *Literatūra ir menas*. Tiesa, savo nuomonę apie būsimą knygą aktyviai ir emociškai reiškė portalo *Delfi.lt* skaitytojai. Mat L. Bielinis šiame portale spausdino straipsnių ciklą iškalbingu pavadinimu „Poker face, arba Prezidentė kovose“. Šie straipsniai, patobulinti, ir susidėliojo į knygą *Prezidentė*.

Knyga priklauso monografijos žanrui. Tai gi skaičiau kaip mokslinę publikaciją. Manau, kad autorius pritaras man, jog vienas iš svarbiausių mokslininko kriterijų, taikomų ir monografijoms, – tai nešališkumas, kuris pažeidžiamas tada, kai autorius, pateikdamas vaizdingus vertinimus, tarsi „išsiduoda“, kurioje barikadų pusėje stovi. Be barikadų metaforos šiuo atveju neišsiversi, nes L. Bielinis visiškai pritaria retorikos specialistės prof. Reginos Koženiausienės pastabai, kad mūsų prezidentei būdinga kario retorika.

Apie vertinimus dar rašysiu, bet pirmiausia norėčiau aptarti knygos pavadinimą. Autorius teigia ilgai apie jį galvojęs. Kaip jau rašiau, portale *Delfi.lt* jis išbandė pavadinimą „Poker face, arba Prezidentė kovose“. Vaizdingas pavadinimas. Jei jis būtų pasirinktas, prezidentę traktuotume kaip pokerio lošėją akmenine veido išraiška. Galų gale „gimė monografija trumpu, bet talpiu pavadinimu – „Prezidentė“ (p. 7). L. Bielinis teigia, kad „toks monografijos pavadinimas daugiareikšmis ir skamba gana paslaptinai“ (p. 7). Tačiau man nepavyko išvelgti šiame pavadinime nei daugiareikšmiškumo, nei paslaptinumo. *Lietuvių kalbos žodynas* pateikia dvi žodžio „prezidentas“ reikšmes, *Tarptautinių žodžių žodynas* – tris. Mums tinka pirmoji: „renkamas respublikinės valdymo formos valstybės vadovas“. Jei žodis „prezidentas“ būtų daugiareikšmis ar juolab paslaptingas, tiksliai nežinotume, koks jo referentas. Kankintumės spėliodami. O gal toji moteriškosios giminės galūnė daro šį žodį tokį daugiareikšmį ir paslaptinę?

Veikiausiai mįslingumo atsiranda tada, kai susiejame pavadinimą su viršelio dizainu. O jame – vos pastebimai besišypsančios prezidentės nuotrauka su raiščio pavidalo Lietuvos trispalve, juosiančia dešinę ranką, ir iš kišenės styrančiomis

nosinės pavidalo TSRS ir ES vėliavomis. Fonas pilkas, jame stūkso Prezidentūra, kažkuo primenantį rūmus Šarūno Saucos paveiksle, sukurtame Lietuvos vardo tūkstantmečiui paminėti ir taip „politiškai nekorektiškai“ prezidentės panaudotame. Bažnyčia išizeidė, nes Rūpintojėlį dailininkas pamiršo pridengti figos lapu. Ir tokia „sarmata“ kabos Prezidentūroje, kaip „grasino“ prezidentė, visą jos kadenciją. Autorius nelinkęs prezidentės žodžiuose „nutariau truputį visus panervinti, kad neatrodytų, kad čia viskas tik gražu ir solidu“ (p. 93) išvelgti humoro. Atvirškščiai, politologo nuomone, šio paveikslo eksponavimas Prezidentūroje buvo viena iš rimtų prezidentės politinių klaidų. Neva visuomenę suerzino, Bažnyčią atstūmė.

Nesusilaikau nuo ironijos, bet pažadu giliau į politologų daržą nelįsti. Mūsų, filologų, parapija – ne tiek tai, apie ką rašo autorius, o tai, kaip jis tai daro. Žodžiu, mane domina knygos kalbinė raiška.

Autorius, be abejo, puikiai išmano prezidentės galias, todėl jas knygoje ir aptaria. Jį domina klausimas, ar tos galios nėra peržengiamos, bet labiausiai rūpi prezidentės komunikacijos ypatumai viešojo erdvėje, valstybės vadovo komunikacinis vaizdinys. Trumpai tariant, L. Bielinis bando išsiaiškinti, kas jį, toji paslaptingoji mūsų valstybės vadovė. Taigi monografijoje pateikiamas išsamus prezidentės politinis portretas. Tiesa, jis vadinamas „beveidžiu“. Tačiau ši metafora kartu yra ir gan šališkas vertinimas. Jau įvade šį portretą autorius apibrėžia kategoriškai: „daug triukšmingų judesių ir – abejotini, nematomi rezultatai“ (p. 7). Dar tame portrete matome „blyškų, išskydusį vaizdą“.

Regis, autorius pats nenorėjo, kad susidarytų toks neigiamas vaizdas, bet jo monografijoje – kuo toliau, tuo daugiau tokios

„vaizdingos“ kritikos. Prezidentei nesaldų būtų ją skaityti: kalba ji atseit pernelyg lakišoniškai, įsakniomis intonacijomis, neaiški jos užsienio politika, vidaus politikoje ji palaiko tik valdančiuosius, nors draugų partijose neturi, esanti valdinga, todėl užsitarnauja dar vieną šališką vertinimą – „baudėja“. Ji „baudžia“ nežinia už ką, žeisdamą baudžiamųjų savimeilę, atstumdamą neaišku kuo prasikaltusius valdininkus, pataikaudama žmonėms.

Žmonės – tai rinkėjai, mes su jumis. Nesvarbu, ar balsavome už D. Grybauskaitę, ar ne, mes esame žmonės, kuriems ji skaito ir metinius pranešimus. Skaito žmonėms, ne politologams. Kadangi L. Bielinis, kaip žinoma, yra politologas, jį tokia prezidentės replika, matyt, ižeidė, todėl monografiją jis savo ruožtu teigia parašęs žmonėms, o ne prezidentei.

Bet gal prezidentė žodį „politologas“ vartoja kaip emfazę, tropą, turėdama omenyje šališkus, politiškai angažuotus politologus, nepastebinčius pozityvių jos darbų? Prezidentės lūpose žodis „politologas“ skamba taip pat paslaptinai, kaip L. Bielinio lūpose žodis „prezidentė“.

Be to, drįščiau teigti, kad mokslinėje monografijoje vadinamasis bumerango argumentas nėra pats tinkamiausias: „[...] tokio tipo replikos kaip ši – „norėčiau iš karto pasakyti, kalbėjau Lietuvos žmonėms, ne politologams“ (politologai ne Lietuvos žmonės?), sumenkina produktyviąją kalbos pusę, paverčia metinį pranešimą politinės paramos, politinių sąjungininkų paieškos instrumentu“ (p. 96). Tęsiant loginę minties giją, kaip turėtume interpretuoti šį L. Bielinio pasąžą: „Nelaukiu prezidentės dėmesio, nes, perfrazuodamas ją, lengvabūdiškai pasisakiusią apie politologus, teigiu: „rašau Lietuvos žmonėms, ne prezidentei“ (p. 12)?

Pasak L. Bielinio, prezidentė atėjo „iš niekur“, mes ją rinkome „aklai“. Todėl monografijos autorius turi rimtų priekaištų prezidentės D. Grybauskaitės biografijai. Mat ji pernelyg „trumpa“, be to, sovietmečio šleifą turi. Atseit neaišku, ar prezidentė apsidžiaugė, kai Lietuva atgavo Nepriklausomybę. Nors autoriui tai ir neaišku, bet kartu ir aišku. Monografijoje apstu tokių vietų, kai autorius nežino, kodėl prezidentė elgiasi vienaip ar kitaip, bet tai jam netrukdo „skaityti prezidentės širdyje“, šifruoti slaptų valstybės vadovės ketinimų, gana kategoriškai interpretuoti neaiškumų, kurie čia vadinami „keistenybėmis“.

Apsvarstyti įvairių galimų interpretacijų variantų, aišku, niekas autoriui nedraudžia, tačiau dažnai užkliūva modalumas „esu tikras, kad“. L. Bielinis tikina, kad stengiasi būti korektiškas valstybės vadovės asmeninio gyvenimo atžvilgiu. Jis neva tik užsimena, kad jame esama „neaiškumų“: „Pažvelgę į jos asmeninį gyvenimą, pamatysime, kad tai iš esmės yra gyvenimas šešėlyje, prisidengus sukurtu griežtos, netgi atšiaurios asmenybės vaizdiniu. Apie ją žinome tik tiek, kiek yra parašyta oficialioje (vieno puslapio) biografijoje. Bet iš tiesų tai poza (įdomu, iš ko autorius apie tai sprendžia – R. Č.), rodanti vienintelį siekį – „nelįskit prie manęs“ (kalbama už pačią prezidentę, cituojamos jos „mintys“ – R. Č.). Esu tikras (ar ne pernelyg kategoriškas tvirtinimas? Kita vertus, jeigu nebūtų skelbiamas toks „tikrumas“, visas sakinio tęsinys yra nepagrįstas niekuo, išskyrus asmeninį įsitikinimą – R. Č.), kad Dalia Grybauskaitė yra vienišas, besijaučiantis savotiškai nuskriaustas, draugų neturintis žmogus, kuris be reitingo nieko neturi“ (p. 93).

Kyla logiškas klausimas, kas gi „nuskriaudė“ prezidentę, padarė ją tokią „vie-

nišą“? D. Grybauskaitė pasiekė labai daug, bet „pelenės istorija“ to nepavadinsi. Mat ji vis dar nesutiko savo svajonių princo, nesukūrė šeimos, asmeninio saugumo oazės.

Kitaip negu insinuacija iš piršto laužtu teiginių apie asmeninį prezidentės gyvenimą nepavadinsi. O jų ištakas siejame su patriarchaliniame mąstyme išsisknijusiu stereotipu: moters statusas apibrėžiamas per santykį su Kitais, o vyras – visavertis ir būdamas pats, t. y. darydamas karjerą, įgydamas galią ar bausdamas, net jei neturi žmonos ar vaikų.

Patriarchaliniiais stereotipais remiasi ir kiti nepamatuoti autoriaus teiginiai apie asmeninį prezidentės gyvenimą, tiksliau – apie autoriaus prognozuojamas valstybės vadovės asmeninio gyvenimo perspektyvas, kai prezidento kadencija bus baigta: „Pasibaigus prezidentavimo laikui ji liks už užtrauktų užuolaidų, be draugų ir be reitingų. Dabar su ja yra bendraujama kaip su prezidentine pozicija, bet kas bus, kai baigsis aktyvios politikos laikotarpis? Kaip ji perlips savo pačios sukurtus barjerus, ir suras sau lygią, garbingą vietą tarp tų, kuriuos pažemino? Ko gero, jai teks sėdėti rezidencijoje vienai...“ (p. 67) Šią „prognozę“ sunku pavadinti mokslinė. Regis, autorius įsijautė į pranašo vaidmenį ir negatyvaus patoso jo pranašystei tikrai netrūksta.

Neturint jokios tikros informacijos tenka griebtis „asmeninių įžvalgų“, ir tai ne mokslinio stiliaus priemonė. Kita vertus, vertinant mokslinį veikalą kaip mokslinį, svarbu ir tai, kieno argumentais bei išvadamis autorius remiasi. Be rimtų filosofijos ir politologijos autorių, L. Bielinis pernelyg dažnai pateikia politinių paskvilių, pasirodžiusių populiariojoje žiniasklaidoje, argumentus.

Autorius linkęs nekreipti dėmesio į epitetus, kuriais apibūdinama prezidentė, pvz., R. Valatkos publicistikoje. Jis pritaria žurnalisto vertybiniais teiginiais, kuriuos R. Valatka vartoja, tarkime, straipsnyje „D. Grybauskaitė – paskutinis V. Landsbergio projektas?“ (*Lietuvos rytas* 2010-02-26). Nesusilaikysiu ir pateiksiu „nerimtą“ atsakymą į šį klausimą. Rusų estrados primadona Ala Pugačiova, šiemet nusprendusi tapti kandidato į Rusijos prezidentus M. Prochorovo patarėja, į žurnalisto klausimą „kieno, Ala Borisovna, Jūs esate projektas?“, atšovė: „Mamos ir tėčio. Kieno dar aš galiu būti projektas?“.

Kartais apeliacijos į autoritetus L. Bielinio monografijoje virsta kurioziniais (logikos požiūriu) atvejais: „Teisus buvo J. Stalinas, teigęs, kad kadrai nulemia viską. Tačiau jis turėjo galvoje ne tik jų lojalumą, besąlygišką paklusnumą komandai, bet ir profesinius gebėjimus. Mūsų prezidentė bei ją palaikantys politikai kol kas kreipia dėmesį tik į vienintelę savybę – baimingą lojalumą politinei valdžiai.“ (p. 136) Viena vertus, kadru pasirinkimo klausimu neironizuojant remiamasi abejotinos reputacijos politiko, diktatoriaus autoritetu. Kita vertus, mūsiškė prezidentė, net gretinama su Stalinu, atrodo prasčiau.

Monografijoje, be abejo, D. Grybauskaitė palyginta su dviem prieš tai buvusiais LR prezidentais – Valdu Adamkumi ir Algirdu Brazausku. Tiesa, autorius šiuo atveju elgiasi atsargiai ir diskretiškai. Svarstydamas apie tai, kokią poziciją užims D. Grybauskaitė Lietuvos politinėje sistemoje, jis atkreipia dėmesį į tai, kad visuomenė linkusi tokią poziciją įvardyti lakoniška politine „kliše“: „A. Brazauskas buvo stabilumo garantas, V. Adamkus – moralinis autoritetas, o D. Grybauskaitė dar neužfiksuota visuomenės sąmonėje

kaip atskira politikos kliše“ (p. 60). Dėl netaisyklingos raiškos atsiranda kuriozinė dviprasmybė. Gal vis dėlto prezidentės įvaizdis, o ne ji pati nevirto politine kliše?

Kita vertus, toks stilistinis „nepreciziškumas“ L. Bielinio knygoje maskuoja elementarias logines klaidas, retorikoje vadinamas *non sequitur* (kai išvados neišplaukia iš prielaidų). Juk iš to, kad prezidentė „dar neužfiksuota visuomenės sąmonėje kaip atskira politikos kliše“, neišplaukia, jog „neturi aiškaus supratimo savo politinės misijos atžvilgiu“. Jeigu valstybės vadovė „vieniša“, tai kaip ji gali vadovautis jai inkriminuojamu principu „Kas ne su mumis – tas prieš mus?“ Pagaliau, kodėl ji „vieniša“, jeigu „turi reitingus“ (rinkėjų balsus, reiškiančius pasitikėjimą)? Ir kaip galima sakyti, jog ji „neturi nieko“, jei „turi reitingus“?

Kaip jau rašiau, neketinu aiškintis, kurioje vietoje knygos autorius teisus, o kurioje klysta. Tiesiog norėjau atkreipti dėmesį į tai, kad mokslinę prezidentės įvaizdžio analizę monografijoje sunku atskirti nuo publicistinės kritikos, kai nevengiama „vaizdingų“ vertinamųjų teiginių, kuriems, pasak logikų, netaikomi tiesos-netiesos, t. y. atitikimo ar neatitikimo tikrovei, kriterijai. Akivaizdu, kad ši knyga galėjo atsirasti tik demokratinėje Lietuvoje, nes autorius laisvai reiškia savo nuomonę ir nėra nei cenzūruojamas, nei patrauktas atsakomybėn. Nors monografijoje tikinama, kad D. Grybauskaitės „autoritarinis valdymas yra net blogesnis už atvirą tironiją“.

Beje, kaip ten su tuo projektu LEO.LT, didžiausia, pasak kai kurių politologų bei visuomenės veikėjų, XXI amžiaus pradžios afera? Knygoje apie tai nėra žodžio. Ar išardydama šį keistą darinį prezidentė taip pat pasielgė kaip negailestinga baudėja?